
10 - С А Б А Қ

ҒЫЛЫМИ КІТАПХАНА МЕЗГІЛ МӘНДІ ҚҰРЫЛЫМДАР

1-тапсырма. Мына нақыл сөздердің мағынасын түсіндіріңіз.

1. Адамға ауа қандай қажет болса, кітапхана да сондай қажет.
(Оралхан Бөкей)
2. Кітапхана – мәңгілік парасаттың ең киелі ғимараты.
(Әбіш Кекілбай)

2-тапсырма. Сұрақтар төңірегінде ой бөлісіңіз.

1. Кітаптың адам өмірінде маңызы қандай?
2. Сіз кітапхана қызметін пайдалана аласыз ба?
3. Қазіргі оқырмандардың ерекшелігі қандай?
4. Кітап оқуға байланысты ең өзекті мәселе қандай?

3-тапсырма. Мәтінді оқыңыз. Талдаңыз.

Әлемде Мысырдағы Александрия кітапханасы сияқты көне Отырарда да аса бай кітапхана болған. Бірақ Отырарды жермен-жексен еткен Шыңғыс хан ол кітапхананы түгелдей өртеп жіберген екен. VIII-IX ғасырларда Отырар кітапханасының атағы мен даңқы бүкіл мұсылман әлеміне тараған. Ол туралы көне жазба деректер мен археологиялық материалдар сақталған. Мәселен, Жібек жолы бойымен кіре тартқан көпестер ең құнды сыйлық ретінде Отырар басшысына кітап сыйлауды дәстүрге

айналдырыпты. Тіпті бұл мемлекеттік рәсім ретінде қабылданыпты. Осыдан 30 жыл бұрын, қой бағып жүрген бір шопанның иті үңгірден, сырты терімен қапталған араб тілінде жазылған көне кітап алып шыққан. Кітап Отырар қалашығының қасынан табылған, яғни сол кітапхананың кітабы болуы әбден мүмкін. Отырарда білімге ұмтылған қаншама зерек шәкірт осынау кітапханадан сусындап ғұлама атанған. Отырар кітапханасы 1000–1200 жыл шамасындай уақыт дүниежүзіндегі ең үлкен кітапхана болған.

Бұқаралық ғұлама Рузбеханның: «Отырар кітапханасындағы қолжазба кітаптарды тек қала тұрғындары ғана емес, шалғайдағы Сығанақ қаласының тұрғындары да пайдаланып отырды» деп жазуы осының дәлелі. Осындай Отырардағы «Даналық үйінен» Әбу Насыр әл-Фараби де дәріс алғаны, кейін білімін кеңейту үшін Бағдадқа бет бұрып, Дамаскіге тұрақтағаны да анық. Отырар қаласы Фарабиден кейін де білім мен ғылымның қайнаған ошағы болған. Шығыстанушы ғалым Әбсаттар Дербісәлі Отырардан отыздан аса ғалым шыққанын дәлелдеген. Яғни, отыз әл-Фараби шыққан. Отырар қаласы Фараб деп аталғандықтан, шаһардан шыққан ғалымдар өздеріне Фараби есімін қосқан. Бұл үрдіс XVI ғасырға дейін жалғасқан.

Қазақстан тәуелсіздігінің он жылдығы қарсаңында Отырар кітапханасын қайтадан жаңғырту мәселесі көтерілді. Осыған орай, Үкімет қаулысымен Астанадағы Л. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің кітапханасы негізінде құрылған ғылыми орталыққа «Отырар кітапханасы» атағы берілді. Кітапхананың белгілі бір ірі оқу орнының жанынан ашылып отырғандығы да болашағының қамын ойлағандықтан жасалған қадам болды. Әлемдік тәжірибеге назар аударсақ, ғаламдағы көптеген ірі ғылыми кітапханалар аса ірі университеттердің жанынан ашылған екен. Айталық, 1602 жылы әйгілі Оксфорд университетінің құрамында Бодли кітапханасы ашылыпты. Осындай аса ірі кітапханалар Кембридж, Сорбонна, Прага, Гейдельберге университеттерінің жанынан да құрылған. Бүгінде Отырар кітапханасы ғылыми орталығы қордаланған бай кітапханаға айналды. Бұл ғылыми орталықты ашылғаннан бері белгілі жазушы-ғалым, алаштанушы Тұрсын Жұртбай басқарып келеді.

(Баспасөз материалдарынан ықшамдалып алынды)

4-тапсырма. Мәтінді пайдаланып, сөйлемдерді аяқтаңыз.

1. Әлемде Мысырдағы Александрия кітапханасы сияқты 2. Еуразия мемлекеттік университетінің кітапханасына 3. Ғылыми кітапханалар 4. Қазақстан тәуелсіздігінің он жылдығында 5. Александрия кітапханасынан соң екінші орынды иеленген 6. Отырар кітапханасының атағы мен даңқы 7. Отырар кітапханасы ғылыми орталығы 8. Отырарда білімге ұмтылған қаншама зерек шәкірт

5-тапсырма. Мәтін бойынша төмендегі сұрақтарға жауап беріңіз.

1. Әлемдегі ең үлкен кітапхананы атаңыз.
2. Отырар кітапханасына ғалымдар қандай баға берген?
3. Қандай құнды сыйлық тартуды дәстүрге айналдырған?
4. Отырар кітапханасын қайтадан жаңғырту мәселесі қалай шешілді?

6-тапсырма. Берілген сөздер мен сөз тіркестерімен бірнеше сөйлем құрастырыңыз.

Көне, жермен-жексен еткен, түгелдей, атағы, даңқы, кіре тартқан көпестер, құнды сыйлық дәстүр, мемлекеттік рәсім, үңгір, терімен қапталған, зерек, сусындап, ғұлама, қолжазба, шалғайда, қайнаған ошағы, үрдіс, қайта жаңғырту, қаулы, әйгілі, құрамы.

Мезгіл мәнді қатынастың берілуі

Мұнда бағыныңқы компонент басыңқыда хабарланған белгілі бір ойдың қай мезгілде орындалғаны немесе орындалатыны жайындағы уақыт мөлшерін білдіріп тұрады. Мезгіл бағыныңқылы сабақтастың, басқа да бағыныңқылардай, әрқайсысының өзіндік дербес грамматикалық бастауыштары болуы қажет. Бұлай болмаған жағдайда ондай сөйлеміміз мезгіл бағыныңқылы сабақтас болып табылмай, жай сөйлемнің күрделенген түрін құрайды. Мысалы: 1) Мен келген сайын ылғи Асанның кітап оқығанын көремін. 2) Мен осында келген сайын, Асан ылғи кітап оқып отырады.

Мезгіл бағыныңқылы сөйлем *қашан? қашаннан бері? қашанға шейін?* деген сұрақтарға жауап береді. Мезгіл бағыныңқылы сөйлемнің баяндауыштары мынадай тұлғалардан жасалады:

а) жатыс септік тұлғасындағы есімшеден: Сабақ аяқтала бергенде, үш-төрт студент келіп, насихат жұмысын жүргізді.

ә) есімше тұлғалы етістікпен *кезде, күнде, уақытта, шақта* мезгіл мәнді сөздер: Айнұр кітапханаға барған шақта, Қанат кетіп қалған еді.

б) барыс, шығыс септік тұлғасындағы есімше мен *шейін, дейін, кейін, соң, бері, бұрын* шылауларының тіркесінен болады: Семинар аяқтала бере, кітапханашылар кітаптарын жинай бастады.

в) *-ша, -ше* тұлғалы есімшеден: Уақыты келіп орталық ашылғанша, бірталай адам жиналып қалды.

г) көсемшенің *-ғалы, -гелі, -қалы, -келі* тұлғасынан: Сабақ басталғалы, мәжіліс залдары босаған емес.

з) етістіктің шартты райынан: Ардақ аздап кешігіп келсе, қайырымдылық кеші басталып кетіпті.

е) *-ысымен, -ісімен* қосымшалы етістіктен: Студенттер аудиторияға келісімен, олар қатысушыларды түгендеп үлгерді.

7-тапсырма. Мезгілдік құрылымды табыңыз да, оларға сұрақ қойыңыз. Қандай тұлғада тұрғанын анықтаңыз.

1. Тәуелсіздік алған уақыттан кейін, Астана қаласында Отырар ғылыми орталығы ашылды. 2. Отырар кітапханасы 1000–1200 жыл шамасындай уақыт дүниежүзіндегі ең үлкен кітапхана болған. 3. Отырар шамамен V ғасырда белгілі бола бастаған. 4. Отырар кітапханасының атағы мен даңқы бүкіл мұсылман әлеміне тараған шақта, оған келушілердің саны арта бастады. 5. Отырар кітапханасы ашылған уақытта, Мырзатай Жолдасбеков жеке кітапханасынан үш мың кітапты сыйға тартыпты. 6. Кітапханамыз ғылыми орталық болып құрылғанға дейін, қазақ тіліндегі кітап қоры төрт пайыздай екен.

8-тапсырма. Жоғарыдағы мәтіннен мезгіл мәнді құрылымдарды пайдалана отырып, бірнеше сөйлем құраңыз.

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____

9-тапсырма. Сұрақтарға мезгілдік құрылымдарды пайдалана отырып, жауап беріңіз.

1. Отырар кітапханасы қашан ашылды?
2. Қандай негізгі мәселелер көтерілді?
3. Кітапхана қорында қанша кітап сақталған?
4. Кітапхананың ашылуына кімдер қолұшын берді?

10-тапсырма. Мәтінді оқып, мезгіл мәнді құрылымдарды табыңыз.

Әл-Фараби кітапханасы – «ҚазҰУ қалашық» атымен танымал әсем студенттік кампуста орналасқан. Ол 1934 жылы университеттің құрылуымен қатар жұмыс істей бастаған. Кітапхананың барлық қызметі университеттің оқу және ғылыми үдерістеріне сапалы ақпараттық-кітапханалық қызмет көрсету деңгейіне сәйкес бағытталған.

2004 жылы 8 қыркүйекте Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев пен Чехия Президенті Вацлав Клаус әл-Фараби кітапханасының жаңа ғимаратының іргетасын қалаған. 2012 жылы әл-Фараби кітапханасы заманауи ғимаратқа көшумен есте қалды.

1934 жылы кітапханада 6194 дана кітап болса, қазір 2 миллионнан аса кітап қоры бар. Жылдан-жылға кітапхана қоры жаңа басылымдармен толықтырылады. Кітапханамыздың ақпараттық инфрақұрылымында университетіміздің оқытушы-профессорларының ғылыми еңбектері бар. Оның ішінде оқулықтар, монографиялар, диссертациялар, көркем әдебиеттер, сирек кездесетін кітаптар мен қолжазбалар және 300 мың дана мерзімді басылымдар жинақталған.

Қорда сирек кездесетін әдебиеттер – 14306 дана, соның ішінде ескі орыс тілінде – 11370 дана, шетел тілінде – 2154 дана, ерекше пішіндегі – 782 дана кітап, авторефераттар мен диссертациялар бар Сонымен қатар мағынасы өте қызық дін туралы Құран мен Библия және т.б. сақталған.

Кітапхананың жалпы аумағы – 17856 шаршы метр. Оның құрылымында 11 абонемент, 780 орынды 1850 шаршы метрлік классикалық оқу залдары, көпшілік шаралар өткізуге арналған (кездесу, диспут, дөңгелекүстел) ғалымдар залы жұмыс істейді. Ал, авторефераттар мен диссертациялық жұмыстар арқылы тұрақты толықтырылып отырылатын Магистранттар залы мен мерзімді басылымдар залы оқырмандарға қызмет көрсетеді.

Оқырмандардың тиімді демалуларына арналған 75 орындықты асханасы бар.

Кітапханада *әл-Фарабидің өмірі мен шығармашылығын насихаттайтын мұражай және* ұлы ғұламаның ғылыми-ағартушылық мұрасын зерттеумен айналысатын әл-Фараби Орталығы орналасқан.

Бүгінгі таңда кітапханада ғылыми форумдар, конференциялар, тренингтер, халықаралық және республикалық деңгейдегі іс-шаралар өткізіледі. Күнделікті өмірде де, мереке күндерінде де әл-Фараби кітапханасы [«Al-Farabi University Smart city»](#) моделіне

лайық болу үшін оқырмандардың мәдени ақпараттық қажеттілігін қолдай отырып, көлемді әрі мәнді ақпараттарға қолжеткізулеріне жағдай жасайды!

(www.kaznu.kz)

11-тапсырма. Сұрақтарды топ болып талқылаңыз.

1. Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ кітапханасы қай жылы ашылды?
2. Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ кітапханасы қайда орналасқан?
3. Әл-Фараби кітапханасының жаңа ғимаратының іргетасы қашан қаланды?
4. 2012 жыл әл-Фараби кітапханасының тарихында қандай ерекшелік болды?
5. Әл-Фараби кітапханасында қанша кітап қоры бар?

12-тапсырма. Мәтінді пайдаланып, сөйлемдерді аяқтаңыз.

1. ҚазҰУ кітапханасының барлық қызметі университеттің оқу
2. Кітапханада Шығыстың ұлы ойшылы
3. Кітапхана университеттің ғылыми
4. Қорда сирек кездесетін әдебиеттер

13-тапсырма. «Әл-Фараби кітапханасы» мәтіні бойынша 10 сұрақтан тұратын тест тапсырмасын жасаңыз.

14-тапсырма. «Кітапхана - білім ордасы» тақырыбына эссе жазыңыз.

15-тапсырма. Сабақ бойынша кестені толтырыңыз.

V	+	!	?
«Бұрыннан білемін»	«Жаңа ақпарат»	«Таңғалдырды»	«Келісе алмаймын. Білгім келеді»

